

GAZDASÁGPOLITIKAI ALTERNATIVÁK A PÁRTPROGRAMOK
TÜKRÉBEN
1944-1947

Jelen dolgozatban azt próbálom elemezni, hogy az 1944. decemberétől 1947. augusztus végéig terjedő időszakban az egyes politikai pártok milyen gazdasági, gazdaságpolitikai elképzeléseket fogalmaztak meg. A dolgozatban pusztán az egyes pártprogramoknak az előbbi szempontból vett elemzésével foglalkozom. Nem vizsgálom tehát a konkrét gazdasági és politikai helyzetet, és a pártok politikai küzdelmének hátterét. A fő kérdés számomra az, hogy a jelzett periódusban a gazdaságra vonatkozóan milyen egymástól eltérő, markáns alternatívák fogalmazódtak meg az egyes pártok állásfoglalásaiban. Az elemzés a Balogh-Izsák: Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944-1948) c. könyvben fellelhető dokumentumokon alapul. A szövegben megjelölt oldalszámok is erre a könyvre vonatkoznak.

Az 1944. december 2-án megalakult Magyar Nemzeti Függetlenségi Front lényegében az MKP 1944. november végi – "Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja. Az MKP javaslata" – programját fogadta el programjául. A koalíción belül nincs ekkor még a kommunistákétól eltérő programjavaslat. Ugyanakkor megállapítható, hogy a program gazdasági célkitűzései olyan általános feladatokat jelöltek meg, amelyek világnézeti hovatartozás nélkül biztos számíthattak bármely demokratikus politikai erő támogatására. A gazdasági program legfőbb követelése a széles körű földreform, amelyet a legrövidebb határidőn belül kell végrehajtani oly módon, hogy sokszázezer földnélküli és szegényparaszt váljék életképes kisgazdaság tulajdonosává. Az állami egykézvállalatokat meg kell szüntetni, a kartelleket és nagybankokat pedig állami ellenőrzés alá kell helyezni. Államosítani kell a villanytelepeket, a kőolajforrásokat, a bányákat és a biztosítást. Ugyanakkor fontos szerepet szán a program a magánkezdeményezéseknek az újjáépítés során, amelyet elsősorban egységes központi terv alapján, állami támogatás és

irányítás mellett kell végrehajtani. Szakítani kell az addigi inflációs politikával, és meg kell teremteni az államháztartás egyensúlyát, valamint az értékálló pénzt. Az addigi adórendszer antiszociális jellegét megszüntetve a jövedelmek progresszív megadóztatására, és a létminimum adómentességének a biztosítására van szükség. A munkanélküliség megelőzésére munkaaljakokat kell teremteni, a munkanélkülieket pedig állami segélyben kell részesíteni.

Az 1945 folyamán más pártok által megalkotott programok gazdasági vonatkozásban nem mutatnak radikális eltérést a fenti követelésekhez képest.

A Kisgazdapárt 1948 eleji programtervezetének gazdasági része szintén egy "korszerű" földreformot tart a legsürgősebb feladatnak, s a párt jellege folytán ez a kérdés kap nagyobb hangsúlyt a többi ponthoz képest. De ugyanígy megjelenik a kisgazdapárti követelések között is egy olyan népjóléti szolgálat és alap megteremtése, amely lényegében a munkanélkülivé vált munkások segélyezésére szolgálna. Az igazságosabb adórendszer megteremtésének követelménye szintén megfogalmazódik.

Kifejezetten baloldali gazdaságpolitika körvonalai bontakoznak ki a Nagy Ferenc által összeállított kisgazdapárti programismertetésből. Például a "Hogyan kell népi alapon rendezni a gazdaságpolitikát?" kérdésre adott válasz: "...gazdasági demokráciát akarunk. A gazdaságpolitika irányítása s a nagy néprétegek életlehetőségének meghatározása nem lehet kiváltsága többé egyetlen szűk rétegnek sem." (177. o.) messze telinő az egyszerű politikai szabadságjogok követelésén. Ugyanez érvényes a szövetkezetekkel kapcsolatos állásfoglalásra, – amely szerint "Minden olyan szövetkezetet, amelynek népi vonatkozásai voltak, a nép kezébe kell adni ... a nép jövő gazdasági életformája a szövetkezet lesz." (178. o.) – és a társadalom teljes szociális egyenlőségére vonatkozó követelésre is.

A Nemzeti Parasztpárt is megfogalmazza az új adórendszer szükségességét, amelynek progresszív módon kell adóztatnia a

jövedelmeket. Ezenkívül az iparfejlesztés kérdésében, amely már önmagában túlmutat az újjáépítési periódus gazdasági feladatain, a mezőgazdaságra alapozott feldolgozóipari fejlesztést helyezik a középpontba.

A Szociáldemokrata Párt a felszabadulás után először 1948. augusztusában a XXXIV. kongresszuson elfogadott akcióprogramjában fogalmazta meg a párt feladatait és céljait. A gazdaságot érintő kérdések közül részletesen foglalkoznak a pénzügyi és hitelszféra átalakításával, valamint a szövetkezeti mozgalom jelentőségével. Az előbbi területhez kapcsolódva a szocdemeknél is felmerül természetesen az adórendszer szociálisan igazságosabb átalakítása, s a program ebben a kérdésben sokkal határozottabb osztályálláspontra helyezkedik, mint a kommunista párt 1945 nyarán, amennyiben nem egyszerűen a kisjövedelmeket békén hagyó progresszív jövedelemadó a cél, hanem egy olyan adórendszer, amely "kíméli" a munkajövedelmeket, s ugyanakkor büntetésszerűen sújtja a tőkének az újjáépítéstől tartózkodó részét. Hasonló tendencia figyelhető meg a pénzügyi szférával kapcsolatos elképzeléseknél is. Például a hitelpolitika irányítója "kizárólag az állam lehet" a "túlméretezett bankszervezetet" pedig le kell bontani, s a megmaradó magánbankokat állami ellenőrzés alá kell helyezni, olvasható az akcióprogramban. A szövetkezeti mozgalom fejlesztése nem csupán a mezőgazdaság területén bír jelentőséggel, hanem a kis-és kézműipari réteg esetében is.

A Polgári Demokrata Párt és a Magyar Radikális Párt polgári liberális értékeket fogalmaztak meg a gazdaságra vonatkozóan is, de mindezeket szigori szociális korlátok közé szorítva. A legfőbb érték a szabadság, amely azonban, hogy tényleges társadalmi tartalmat nyerjen, bizonyos esetekben szükségszerűen korlátozandó. A magánkezdeményezésre alapozott szabad gazdálkodás mindenféle létező monopólium megszüntetése, és újak képződésének megakadályozása áll a pártok gazdaságfilozófiájának középpontjában. Érdekes a PDP részéről felvetett tervkölségvetés – a több évre szóló költségvetési terv – intézménye megteremtésének szükségessége.

A szociális érzékenység a PDP részéről egyrészt az adórendszerrel kapcsolatban mutatkozik meg, amely javaslat lényegében a más pártok által már kimondott átalakítást fogalmazza meg, másrészt pedig annak deklarálása, hogy a gazdasági (termelési) politika a roosevelti szabadságjogok közül a nélkülözéstől való szabadság jogát kell, hogy biztosítsa. Az MRP gazdasági programjavaslata teoretikusan megalapozott, kevésbé foglalkozik azonban a "mi a teendő?" pragmatikus kérdésmegválaszolásával. A legfőbb érték itt is a szabadság, minden egyéb cél ebből származtatott. Ugyanakkor figyelemreméltó az az érvelés – főleg napjaink minden mást elsöprő liberális divathullámának karszakában -, amely a szabadság és az individuum középpontba helyezését nem látja összeegyeztethetetlennek az értelmes központi beavatkozással. "A gazdasági életben a szabadság értéke csak viszonylagos és lehetősége mindig korlátozott. ... A Magyar Radikális Párt elvileg a szabad gazdálkodás, a magánkezdeményezés és az egyéni felelősség alapján áll. ... A gazdasági szabadsággal azonban együtt jár az a veszély, hogy az erős leigázza a gyöngét, a gazdag elveszi az élet lehetőségét a szegény elől, a tőkés kizsákmányolja a munkást. De ezt a veszélyt nem a szabadság eltörlésével kell elhárítani, hanem érvényt kell szerezni annak az elvnek, hogy a szabadság határa a közérdek, és hogy a szabadsággal együtt jár a felelősség is." (233.o.) A párt a teljes foglalkoztatottságért száll síkra, s ezen a területen az államra mint "munkaszerzőre" jelentős feladat hárul. A monopólium-ellenesség is a szabadság értékéből származik, amennyiben "Minden monopólium nemcsak közérdekellenes; hanem szabadságellenes is."

Az államosítások körét is azon magánvállalatokra kívánják kiterjeszteni, amelyek vagy monopolhelyzetben vannak valamilyen oknál fogva, vagy pedig az egyéni kezdeményezés kereteit már túlnőtték a vállalat méretei. Az MRP is felkarolja a szövetkezeti mozgalmat mint a kisemberek, a tőke nélküli – s így vállalkozásra objektíve képtelen – dolgozó tömegek gazdasági önvédelmi szervezeteit. Az MRP nem csupán elvi deklarációkból

állította össze a programja gazdasági részét. A rövid távon, legsürgősebben megoldandó feladatot a pénz értékromlásának megállításában, az infláció megfékezésében látják, amely mint írják, elsősorban a dolgozókat sújtja. A stabilizáció megteremtését külföldi kölcsön bevonásával látják megoldhatónak. Az államháztartás egyensúlyának megteremtésével kapcsolatosan egy – napjainkban sajnos aktuális – közgazdasági összefüggésre hívják fel a figyelmet, mely szerint "Az állami bevételek egyoldalú növelése a termelési és forgalmi viszonyok mai állapotában egyrészt bizonyos határon túl lehetetlen, másrészt mindenestre újabb drágulást okoz, tovább növeli az inflációt, s terhe végeredményben mindig áthárul a dolgozókra." (234. o.)

A novemberi nemzetgyűlési választásokra csak az MKP készült külön választási programmal. A többi párt az év során kialakított programjával indult a választásokon.

Az MKP választási programjának gazdaságra vonatkozó részei a rövid távon legfontosabb konkrét teendőket tartalmazzák. Az újjáépítést fenyegető legnagyobb veszélyt az inflációban látták. Így az infláció megfékezésére egy sor konkrét intézkedést javasoltak, többek között az alapvető áruk és szolgáltatások árának hatásági maximálását és rögzítését; az államháztartás egyensúlyának megteremtését; a bankjegyek kicserélését; belföldi és külföldi kölcsönök felvételének az előkészítését, és a külföldre hurcolt magyar valuta- és aranykészletek visszaszerzését. Az infláció megfékezése mellett a termelés fokozására is konkrét intézkedések fogalmazódtak meg. A legsürgősebben megoldandó feladatok: a közlekedés, a hírközlés, a mezőgazdasági gépgyártás és a bányászat talpra állítása, államilag irányított központi nyersanyag-gazdálkodás bevezetése, a külkereskedelem állami ellenőrzése, a bányák, olajkutak, áramfejlesztő-telepek államosítása vagy községesítése, a kisipar bekapcsolása az újjáépítésbe, de a magánérdek nemzetgazdasági érdeknek való szigorú alárendelésével. A mezőgazdaság területén a földreform gyors befejezését, a kiosztott földek telekkönyvi bejegyzését,

a svábok kitelepítését és az így felszabadult területekre magyar földművesek telepítését, a magmaradt állatállomány állami közreműködéssel való igazságosabb elosztását, a termelő, beszerző és értékesítő szövetkezetek hálózatának kiépítését és az agrárrolló összezását ígérték. Ugyanakkor tisztában voltak azzal, hogy "Az ország újjáépítésének roppant feladatát egyetlen osztály, egyetlen párt sem tudja egymaga elvégezni." (242. o.)

A választásokon indult pártok programjait elemezve kitűnik, hogy az 1944. decembere és 1943. novembere közötti időszakban a gazdaságra vonatkozóan nincsenek egymástól markánsan eltérő, s így egy esetleges gazdaságpolitikai alternatívát felkínáló programjavaslatok. A viláégés utáni első ocsúadás pillanataiban a pártok természetes reakciója azoknak a programoknak a megfogalmazása, amelyek célja a háborús pusztítások eltüntetése, a gazdasági élet beindítása és azoknak a kitiltó szociális feszültségeknek az enyhítése, amelyek az előző történelmi periódusban meghatározó jegyei voltak a magyar társadalomnak. Minden párt fölveti a földreform és a szociálisan igazságos adórendszer bevezetésének a szükségességét. Minden párt a közérdek által korlátozott magánkezdeményezés keretei között és alapján képzei el az ország újjáépítését. Az MKP államosítási programjait az MNFF pártjai elfogadták, s abban is egyetértés alakult ki a pártok között, hogy a legégetőbb feladat a pénzügyi stabilizáció megteremtése, az infláció megfékezése. Az időszakra jellemző az MKP programoffenzívája. A kommunisták mintha lépéselőnyben lennének a többiekkel szemben, de véleményem szerint a fölényük alapvető oka az, hogy a konkrét napi teendők szintjén képesek megfogalmazni a megoldandó feladatokat és a megoldási módokat. Egy év leforgása alatt három programjavaslatot is letesznek az asztalra a rövid távú javaslataikkal; míg a többiek inkább az elvi, hosszabb távon érvényes értékek megfogalmazása szintjén állnak.

Az 1945. novemberétől 1947. augusztus végéig terjedő

időszak az előző politikai spektrum valamelyes széthozódását, új politikai pártok színrelépését és az eltéréseknek egy árnyalatnyival való hangsúlyosabbá válását hozza. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a pártok közötti csatározások még mindig elsősorban a politikai harc köntösében és nem az eltérő gazdaságpolitikai koncepciók mentén zajlanak. Ennek magyarázata részben az lehet, hogy az újjáépítés feladata még mindig az ország előtt álló, megoldandó feladat, amely jellegénél fogva bizonyos korlátok közötti haladást jelent. (a központ jelentős szerepe, a társadalom erőinek összefogása, tervezés, stb.) Ugyanakkor egyre élesebb polémia bontakozik ki az államosítások kérdésében.

A Baloldali Blokk 1946. március 5-i nyilatkozata egyértelműen követeli az MNFF államosítási programjának teljes végrehajtását, s radikálisan meghaladva azt, sürgeti a legfontosabb nehézipari üzemek állami kezelésbe vételét is, természetesen gazdasági érvekkel alátámasztva. (a jóvátétel, a termelés fokozása...) Ugyanakkor megjelenik egy másik, az újjáépítés szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró követelés is: a nagybankok állami ellenőrzésének bevezetése. Már ebben a nyilatkozatban felbukkan a nagytőkés és a saját munkán alapuló kispolgári tevékenység közötti különbségtétel, amely az MKP III. kongresszusának határozatában válik markánsná. A Baloldali Blokk nyilatkozatának hangvétele mindenesetre a politikai és gazdasági küzdelem kiéleződését jelzi. Ennek bemutatása azonban túlmege ezen dolgozat keretein.

1946. júliusában ismertette a nemzetgyűlés előtt Sulyok Dezső, a Kisgazdapártból kizárt képviselők által megalakított Magyar Szabadság Pártja vezetője, pártjának programját. Mivel itt, a "jobboldali reakciós", a koalícióban nem kívánatos képviselők által alakított pártról van szó, különösen érdekes lehet számunkra, hogy ők hogyan vélekednek a gazdaságról. Meglepő azonban, mert a már eddig elhangzottakhoz képest semmilyen radikálisan új követelés nem szerepel a Szabadság Párt programjában. Mint addig valamennyi párt, ők is a magántulajdonon és magánkezdeményezésen felépülő gazdasági

rendért szállnak síkra. Ugyanakkor náluk is megjelenik a tőke korlátozásának a szükségessége abban az esetben, ha az a közösség érdekeit veszélyezteti, vagy mások gazdasági elnyomására vezet. Ugyancsak a tőke korlátozására van szükség akkor, ha a működése a monopolisztikus törekvések kiéleződésével jár. A Szabadság Párt követeli "az egyre erőteljesebb radikális szociálpolitikát." Az államosítások kérdése az a terület, ahol úgy tűnik, hogy a különböző politikai pártok gazdasági koncepciói először kerülnek egyre markánsabban szembe egymással. Nem az államosítások általában vett igenlése vagy tagadása a választóvonal, hisz mint azt láthattuk, az MNFF polgári pártjai is elfogadták az MKP 1944-es államosítási programját. A Szabadság Párt sem általában veti el az államosítást, hanem csupán azt szögezi le, hogy az államosítások végrehajtásánál mindig a gazdasági magfontolásoknak kell a fő szerepet játszaniuk, s nem a politikai törekvéseknek. A másik mozzanat ezzel a témával kapcsolatban, hogy a Szabadság Párt szerint az államosításnak kártalanítás mellett kell végbemennie. Az államosítások határát a párt az országos jelentőséggel bíró energiaforrásoknál és a föld ásványi kincseinél vonja meg. Érdekes kijelentés, s inkább a mai útkereső próbálkozásokat figyelemmel kísérve van jelentősége annak a mondatnak, amely szerint: "...fenntartás nélkül helyeseljük és előmozdítjuk azokat a megoldásokat, amelyek a munkásság közvetlen részeltetését jelentik az üzemek anyagi eredményében." (268. o.)

Az MKP III. kongresszusának határozata a stabilizáció megvalósításával olyan helyzet bekövetkeztét írja le, amelyben a dolgozók és a tőke érdekei szöges ellentétben állnak egymással, amennyiben a dolgozók a stabilizációval a saját életszínvonaluk emelését látják megoldhatónak, míg ezzel szemben a nagytőke az árpolitikájával a stabilizáció előnyeit kihasználva a saját profitjának a növelésére törekszik, miközben a stabilizáció terheit igyekszik a dolgozó tömegekre áthárítani: A kommunista párt élesen megkülönbözteti a kizsákmányoló nagytőkét, és a saját munkán alapuló

kistulajdont. Az előbbivel szembeni harcra hív fel, míg az utóbbit támogatja. Ez nyilván elsősorban annak a 600.000 földhöz juttatott parasztnak szól, akik éppen a földreform útján váltak tulajdonosokká. A határozat szerint a népi demokrácia egyik fő gazdasági pillérévé a szövetkezeteknek kell válniuk. Megismétlődik a termelés és a hitel állami irányításának követelése, illetve a bankok és a külkereskedelem állami ellenőrzésének gondolata. A stabilizáció, az értékálló forint végleges biztosítására megfogalmazott feladatok: a termelési költségek lefaragása az iparban; hároméves állami gazdasági terv kidolgozása az ipar, a közlekedés és a mezőgazdaság újjáépítésére valamint fejlesztésére, melynek során a belső pénzügyi lehetőségek mellett törekedni kell a külföldi beruházási és áruhitelre, a tőkebehozatalra is. És mivel a földreform során szétszított földek telekkönyvi átírása még mindig nem fejeződött be, az MKP követeli a telekkönyvezés befejezését 1947. júniusáig.

1947 augusztus végén ismét országos választásokra készült az ország. A pártoknak, amelyek száma a választásokig tízre nőtt, ismét alkalom adódott arra, hogy az időközben elég jelentősen megváltozott kül- és belpolitikai körülmények között programjaikkal a nyilvánosság elé lépjenek.

A kisgazdák 1947 tavaszán kidolgozott programtervezete újból megerősítette a magántulajdon sérthetlenségének elvét. "A magántulajdon gazdasági érvényesülése azonban nem lehet korlátlan, és nem terjedhet odáig, hogy a köz érdekeit veszélyeztesse." (302. o.) De nem pusztán passzív viszony van a magántulajdon és a közérdek között, hiszen mindjárt a következő mondat úgy fogalmaz, hogy: "Minél nagyobb a magántulajdon, annál nagyobb mértékben kell vállalnia a közösségi terheket, és el kell viselnie a fokozott ellenőrzést." (302. o.) Ugyanakkor minden olyan korlátozással szemben áll a párt, amely alapjaiban kérdőjelezi meg a magántulajdon rendjén nyugvó gazdasági berendezkedést. A program a gazdasági feladatok megoldásához elengedhetetlenül fontosnak tartja a külföldi tőke bevonását. A cselekvési

programot a koalíciós pártok által közösen kidolgozott munkaterv határozza meg. A tervgazdálkodás (!) a dolgozó tömegek életszínvonalát emeli, és eltünteti a munkanélküliség veszélyét. Helyet kapott még a programban többek között a szövetkezetek jelentőségének hangsúlyozása, és a mezőgazdaság mellett az iparfejlesztés szükségességének a kérdése is.

A PDP júliusban nyilvánosságra hozott 48 pontja gazdasági követeléseiben semmivel sem haladja meg az 1945. novemberéig felmerült javaslatokat. A magántulajdon, az egyéni kezdeményezés és a munka szabadságának biztosítása, a monopóliumok és az ál-szövetkezetek felszámolása, a demokratikus adórendszer kiépítése. Az államosítások határait a közérdek kell, hogy meghatározza.

A Nemzeti Parasztpárt 1947-es programjavaslata radikálisabb a két évvel azelőtti programnál. Az MKP mellett a Parasztpárt is meghirdeti a nagytőke elleni harcot, miközben deklarálta a magántulajdon alapján áll. A tőkés árpolitikát és az újból szétnyíló agrárrollót tárgyalva követelik, hogy az újjáépítés terheit ne pusztán a dolgozó néptömegek viseljék, hanem az agrárrollót zárják össze, és a tőkés profitok alakulásának szabályozásánál érvényesüljön a dolgozó parasztság érdeke. A nagytőke korlátozását a bányák és kulcsiparágak államosításával valamint a bankok és hitelintézetek állami ellenőrzés alá vonásával szándékoznak elérni. Napjaink lakásínséges időszakában igencsak aktuális lenne az a követelés, amely "legalább házat és kertet akar minden dolgozónak". Az iparfejlesztés terén továbbra is a mezőgazdasággal összefüggő iparágak játszhatnak jelentősebb szerepet. Rendkívül fontos megállapítás az, hogy önellátásra az ország nem tud berendezkedni: szükségünk van a többi országgal való teljes egyenjogúságon és függetlenségen alapuló gazdasági együttműködésre.

A Szociáldemokrata Párt választási programja leszögezi, hogy "gazdaságpolitikánk alapja a hároméves terv..." (330. o.) Az 1945-ös követeléseken végigtekintve a program arra a megállapításra jut, hogy az akkori célok jelentős része már

vagy magvalósult, vagy éppen a megvalósulás stádiumában van. A hároméves terv célja elérni és túlszárnyalni az 1938-as termelési és életszínvonalat, valamint nemzeti jövedelem termelést. Ennek érdekében jelentős beruházási összegeket fektetnek be mind a mezőgazdaság, mind az ipar mind pedig a közlekedés szférájába. Az SZDP választási programjának gazdasági része a hároméves terv természetes célkitűzéseinek felsorolásából áll.

A Független Magyar Demokrata Párt augusztus 1-én nyilvánosságra hozott programja – új párt lévén – az alapvető elveket és nem a konkrét gazdasági javaslatokat foglalja magába. A már ismert módon jelenik meg a magántulajdon elvéhez való ragaszkodás, tehát ők sem a magántulajdon korlátlan érvényesüléséért szállnak síkra, hanem a közérdek által korlátozott magántulajdon eszméjéért. Természetesen a monopóliumok és az állszövetkezetek az FMDP számára is nem kívánatos, megszüntetendő képződmények. Viszonylag markánsan jelenik meg a párt programjában a kis-és középipar kiépítésének és megerősítésének igénye. S mindaz állami megrendelésekre és hitelakciókra támaszkodva. A konkrét gazdasági intézkedéseket illetően az FMDP támogatja a hároméves tervet, de úgy, hogy a végrehajtás során a párt alapelvei ne csorbuljanak.

Az MKP választási felhívása megismétli a lényegében már a párt III. kongresszusa határozatában foglaltakat. Fél esztendő alatt a munkanélküliség teljes felszámolását, a nagybankok államosításának sürgős végrehajtását, a nemzeti jövedelemnek a bérből és fizetésből élők javára és a tőkejövedelmek rovására való újraelosztását valamint a földreform 1947. október 1-re való végleges befejezését tűzték a zászlajukra. Ismét csak napjaink szempontjából érdekes az a kommunista követelés, hogy "vizsgálják meg a közéleti szereplők vagyonának eredetét a felszabadulás óta". (340. o.) Ugyancsak megerősítetik ez alkalommal is, hogy az MKP a kisemberek tulajdonát "szentnek és sérthetetlennek" tekinti, illetve hogy a közérdek határain belül a magánvállalkozás szabadságot élvez.

Az evangéliumi szocializmust megteremteni igyekvő Demokrata Néppárt elvei szerint a politikai demokrácia a XX. században már nem lehet elégséges, ha a kulturális, társadalmi és gazdasági életet nem hatja át a demokratikus szellem. "A politikai szabadság és egyenlőség ugyanis csak írott malaszt, ha nem építünk alája teherbíró talapzatot a gazdasági, társadalmi és kulturális demokrácia betonanyagából." (355. o.) Ez akár a nagy francia forradalom politikai célkiűzéseinek XIX. századi szocialista kritikájaként is elhangozhatott volna. Érdekessége a programnak, hogy elérendő célként fogalmazza meg a népesség "egyenletes, minél teljesebb foglalkoztatását". Ezt egyrészt a magánkezdeményezések útján, másrészt pedig a gazdaság tervszerű fejlesztésének segítségével kívánják elérni. "Az újjáépítés rendkívüli feladatai országos gazdasági tervet követelnek. Elvileg tehát nem ellenzői, hanem támogatói, sőt követelői vagyunk a tervszerű gazdálkodásnak." (356. o.) A program elveti a szövetségi mozgalom egyoldalú preferálását a kisiparral és kiskereskedelemmel szemben. Ez a vélemény ilyen összefüggésben a Demokrata Néppártnál jelent meg legelőször. "A kizsákmányolásra alkalmas magánvagyon" azonban a Demokrata Néppárt sem veszi védelmébe. A Néppárt "szocializmusképe": az egymással egyenlő és szabad kis magántulajdonosok közössége, ahol a magántulajdon megszerzésének lehetősége mindenki számára egyformán megadatik.

Peyer Károly és társai MRP-hez való csatlakozása után a Radikális Párt leszögezte, "...helyesli a szükséges államosítási folyamatot és a nagytőke antiszociális túlkapásainak korlátozását, de fontosnak tartja, hogy a gazdasági reformokat ne az ötletszerűség, s ne egyes pártok programjai diktálják, hanem az ésszerűség, a szükségszerűség és a társadalom közérdeke." (365. o.) Ez utóbbi gondolat ugyancsak megfogalmazódhatott volna akár napjainkban is.

Az 1947-es választások második legeredményesebb ellenzéki pártja, a Magyar Függetlenségi Párt az államosításokkal kapcsolatban szögesen ellentétes álláspontot foglal el a többi

párthoz, de főleg az MKP-hoz képest. A magántulajdon elvén állva elleneznek minden további államosítást, sőt követelik a már végbement államosítások felülvizsgálatát is. Emellett hangsúlyosan szerepel a programban a nemzetközi gazdasági kapcsolatrendszerbe való bekapcsolódásunk szükségessége. A külföldi kölcsönök bevonását az újjáépítés meggyorsítására az MFP is fontosnak tartja, de csak azzal a feltétellel, hogy ez nem csorbítja az ország függetlenségét.

Az 1945. novembere és 1947. augusztusa között megjelent gazdasági programjavaslatokat vizsgálva ismét csak azt mondhatjuk, amit már az előző periódusról is állítottunk, hogy ezekben a dokumentumokban nem jelentek meg az újjáépítés feladatainak megoldására egymástól gyökeresen eltérő, alternatív javaslatok. Bár ezen időszakban egyes kérdésekben már sokkal markánsabban jelentek meg a vélemények, (pl. a tőkés tulajdon és a saját munkán alapuló kistulajdon eltérő megítélése), mégis azt mondhatjuk, hogy igazán eltérő vélemények talán csak az államosítások hatókörét és módját érintő kérdésekben vannak. Ennek fő oka szerintem abban rejlik, hogy 1947-ben az ország gyakorlatilag még mindig az újjáépítés feladatainak végrehajtása előtt áll. Mint ahogyan azt több párt is megfogalmazta, ez olyan súlyos terheket jelent az ország számára, amelyeket egyetlen párt vagy társadalmi osztály sem vehet egyedül a nyakába. A másik, hogy a programok nyilvánvalóan tükrözik azoknak a külső és belső politikai változásoknak és küzdelmeknek a hatását, amelyek 1946 őszén, 1947 tavaszán játszódtak le, és amelyek elsősorban a baloldali, s főleg a kommunista párt pozícióit erősítették. Figyelemreméltó, hogy pl. a baloldalon az MKP és Parasztpárt gazdasági követeléseit az 1947-es választásokat megelőzően szinte a megfogalmazások szintjén is azonosak. A koalíció ellenzéke pedig a hároméves tervet lényegében elfogadva – persze főleg a nagybankok államosításának kérdésében vitázva azzal, – annak végrehajtása során kívánta a programjaiban lefektetett elveket megvalósítani. Mindenesetre a terv elfogadásának ténye a kommunisták győzelmét jelenti ezen a

területen. Az operativitás szempontjából ebben az időszakban is az MKP volt lépéselőnyben a többi párttal szemben. Ez azonban, úgy gondolom, hogy már nem elsősorban a belső társadalmi erőviszonyoknak és belső szervezeti okoknak a következménye, hanem igen erőteljesen a külső politikai feltételrendszer megváltozásából adódik. Vagyis az objektív gazdasági szükségszerűség mellett a politikai feltételek is annak kedveztek, hogy az MKP programja kerüljön lényegében ismét elfogadásra. Mindenesetre szerintem igazi gazdaságpolitikai alternatívák megfogalmazására az újjáépítés gigászi feladatának végrehajtása után nyílt volna lehetőség, ezt azonban a felgyorsult világpolitikai események 1947-1948-ra már levették a napirendről.

1990. január

Készítette:
Durucskó Mihály

IRODALOMJEGYZÉK

1. Balogh – Izsák: Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944-1948)
Tankönyvkiadó 1979
2. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon (1945-1947)
Kossuth 1975
3. Pető – Szakács: A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945-1985
I. Az újjáépítés és a tervutasításos irányítás időszaka 1945-1968
KJK 1985
4. Vida István: Koalíció és pártharcok 1944-1948
Magvető 1986